

VAAZ DİLİ"NDEN "FİKİR DİLİ"NE İLTİCA ETMENİN ZARURETİNE DAİR...

— KAMİL ERGENÇ —

İslâm dünyası toplumlarının yapısal soru/n/ larından biri ve belki de en önemlisi sistematik, düzenli, derli toplu, başı sonu belli, metotlu ve uzun erimli çalışma iradesini, alışkanlığını ve kabiliyetini terk etmeleridir. Bunun ne zaman, nasıl, neden başladığı ayrı bir tartışmanın konusu olmakla birlikte hâlihazırdaki problemlerin önemli bir kısmının kaynağı olduğu gerçeği inkâr edilemez. Meraksızlık (tecessüs fakirliği) ve/veya bilgiye ilgisizlik öylesine büyük bir hastalık hâline gelmiştir ki, tedavisi için çok yoğun, çok sabırlı, çok ısrarlı (ve elbette ki de örgütlü) bir mücadeleye ihtiyaç vardır. Aksi takdirde yönlendirmeye açık olma, kolaylıkla sevk ve idare edilme, hamasi ve popülist söylemin çekim alanına girme, duygusallığın sınırlarını bir türlü aşamama, akli olgunluk/yetkinlik çağrısına bigâne kalma, müteyakkız bilincin inşasına kayıtsızlık, Siyonist-emperyalist-sömürgeci kötülüklerle uzlaşma gibi büyük zaaflarla malul bir bilinçle yaşamaya devam edeceğiz. Bilinen insanlık tarihi, bilgiye ilgisiz toplumların büyük altüst oluşlar yaşadığının, pasif, edilgin, nesne ve madun olmaktan kurtulamadığının örnekleriyle doludur.

AKLETME, İMAN, DÜŞÜNCE VE DUYGU

Tahrik altındaki zihin doğru düşünemez. Cehaletin bir anlamı da öfke ve şehvet duygularının sevgiyle hareket etmektir. Akli olgunluğa erişmenin kıymetini takdir etmek lazımdır. Bu olgunluğa erişenlerin tahrik altında bile insicamını kaybetmeyeceğini, hikemi/irfani derinli-

ğini muhafaza etmeye özen göstereceğini Aksa Tufanı sonrası direnişin tutumunda gördük. Düşmanın sınır tanımayan barbarlığına/vahşiliğine rağmen Müslüman duyarlılığını korumaya özen gösteren bir yetkinlik... Şüphesiz ki sadece ilahi vahye ve nebevi rehberliğe teslim olan akıl yetkinleşebilir. Çünkü bunlar mutlak iyidir. Akıl, nübüvvete ittiba etmeksizin insan-insan, insan-varlık ve insan-Allah ilişkisine dair sahih bir tefekkürün vasıtası olamaz. İnsan-ı kâmil mertebesine er/iş/menin yolu, aklın pratik işlevi olan iradeyi nebevi rehberliğe tâbi kılmaktır.

İnsan, dünyaya teşrif ettiği andan ölünceye kadar "oluş" hâindedir. Tercihleri sayesinde/sebebiyle "olur". Demek ki insan ne olacağına karar vere/bile/n bir varlıktır. Tercih yapabilme kabiliyeti yaratılmış varlıklar içinde sadece insana mahsustur. İrade ise aklın pratik işlevidir. Binaenaleyh akıl ve irade, biri olmadan diğeri hakkında konuşmanın manasız olacağı iki olgudur. İnsan, hayrı da şerri de isteyebilen (ikisine de meyilli) bir varlıktır. İradesini kullanarak yaptığı tercihleri sayesinde iyi ya da kötü "olur". Bu "oluş süreci" son nefesini verinceye kadar devam eder. Ömrünün hiçbir safhasında "Ben oldum!" diyemez. Çünkü irade her zaman aynı kuvvette değildir. Çeşitli nedenlerle zayıfla/yabili/r. Akletme eyleminin sürekliliği iradenin gücünü besler. İman, akleden kalbin eylemidir. Akılsız iman ya da imansız akıl olamayacağı gibi, (ilahi bağış olan) aklını doğru kullanan birinin imandan gayrı varacağı bir yer yoktur.

Bu bağlamda akletme eylemi imanı zorunlu kılan bir muhtevaya sahiptir. Başka bir ifadeyle aralarında sebep-sonuç ilişkisi vardır. Kâfirin akıllı olarak nitelenemeyeceği sonucunu buradan çıkarabiliriz. Şayet aklını doğru kullansaydı mümin olmaktan başka bir sonuca erişemeyecekti. Küfründe inat-ısrar ettiğine göre aklını gereği gibi kullanmamıştır. İmanı duyguyla, tefekkürü akılla ilişkilendiren, böylece inancı akıldan, aklı da ilahi vahiyden uzak tutmaya çalışan modern dogmalara perestiş etmek zorunda değiliz. Ne iman akıldan bağımsızdır ne de tefekkür duygudan azadedir. Bilakis iman aklın kemale ermesiyle neticelenen eylemdir. Yüce Kur'an'ın beyanından anlıyoruz ki tefekkür, hakkı itiraf ve ikrar etmeyi sağlayarak tenzihe (yani Allah'ın bütün eksikliklerden uzak olduğuna inanmaya) yönelir. Binaenaleyh iman, akıl, düşünce, duygu biri diğerini nakzeden değil bilakis birbirini tamamlayan (mütemmim) cüzdür.

İlahi vahiy bilgisini *muhayyile* (hayal gücü) ile ilişkilendirenlerin muradı başkadır. Bu yaklaşımın müdafileri felsefeyi *müfekkire* (düşünme gücü) katına layık görerek (eş deyişle muhayyilenin üstünde bir yerde konumlandırarak) felsefe vahiyden, filozof ta peygamberden üstündür demeye getiriyorlar. Böylece dini, avamın, taşralılığın zihin kodlarıyla sınırlı bir bağlama hapsederek büyük bir inhırafin kapısını arıyorlar. Peygamberin bilgisinin *vehbi* (Allah

vergesi), filozofun bilgisinin ise *kesbi* (edinilmiş) olduğundan hareketle, kesbi bilginin vehbi bilgiye üstün olduğunu iddia ederek nebevi geleneği tarihselleştirmeye çalışıyorlar. Nübüvvetin muhayyileyle ilişkilendirilmesi, düşünce ile inancın/imanın arasını açma arzusunun sonucudur. Böylece din ile düşünce arasında derin yarıklar oluşacak, mümin/ mümine olmak düşünmekten korkmak (ya da düşünmeyi terk etmek) anlamına gelecektir. Dahası dindarlık köylülükle iç içe/yan yana/omuz omuzuna anılacak, şehirli ve medeni olmanın şartı dinin dogmalarından aklı kurtarmak olarak belirginleşecektir. Oryantalist havzalardan da destek alan bu yaklaşım 'yerli' aydınların ekserisi nezdinde kabul görecektir, ilahi vahiy bilgisine ve nübüvvet pratiğine tâbi olmak "düşüncenin hakkını ver/e/memekle" irtibatlı olarak ele alınacaktır.

Din-bilim, akıl-vahiy, düşünce-iman arasında var olduğu iddia edilen çatışmaların arka planında muhayyile-müfekkire ayırımından beslenen karşıtlık vardır. Elbette bu karşıtlık yeni üretilmiş değildir. Müslümanların düşünce geleneğinde, farklı kültür havzalarıyla karşılaşmanın sonucunda öne çıkan seçkin-aristokratik-elitist perspektifin sonucudur bu karşıtlık. Birilerinin diğerleri üzerinde egemenlik tesis etmesi ve/veya birilerini diğerlerine göre imtiyazlı kılmanın zemini olmuştur bu karşıtlık. Avam-havas ayrımı bu zeminden ilham alacaktır. Zamanla, Hıristiyanlıktaki gibi "imtiyazlı ruhaniler" sınıfının oluşmasına yol açacaktır. Ernest Renan'ın 19. yüzyılın sonuna doğru dile getirdiği "İslâm mâni-i terakkidir" sözünün mesnedi de esasında, muhayyile-müfekkire ayırımından beslenen karşıtlıktır. Sami dil ailesine (vahiy alan dillere) mensup olan toplumlar bilim-felsefe-düşünce üretemezler çünkü peygambere tâbidirler... Peygamber de muhayyileyle (hayal gücünü) temsil eder ve bilgisi vehbidir. Hayal gücünün ürünü bilgiyle tefekkür hasılası bilgi aynı olmayacağına göre filozofun kendi çabasıyla elde ettiği bilgi (kesbi bilgi) daha üstündür. Modernleşme tecrübemizde Renan'ın bu tespitinin aydın-bürokratlar üzerindeki etkisi yadsınamaz. İlahi vahiy bilgisinin ve nebevi pratiğin düşünceye ket vurduğu, ilmî inkişafı engellediği iddiası, burjuva Protestan kültür kodlarına ram olmanın gerekçesi kılınmıştır. Bilimin nötr olamayacağı, aklın nefsten bağımlı-

Gelenekten miras aldığımız şifahi bilgilenme alışkanlığı anlatıcının söylediklerini teşrih masasına yatıracak bir duyarlılığın gelişmesine imkân vermemiştir. Gerek seküler gerekse dindar vaizler bunu bildiği için söylemlerini olabildiğince muğlak-ağdalı bir dille tezyin etmekte, böylece muhatabını efsunlamayı başarabilmektedir.

sızlaşamayacağı, bilginin değer yüklü olduğu gerçeği dikkate alınmadan yapılan bu tercih, Müslümanların hayatında büyük travmalara sebebiyet verecektir.

İSLÂMÎ GERÇEKLIĞİN İNŞA VE İKAMESİ

Vuzuha kavuşturulması gereken mesele İslâmî gerçeğin nasıl inşa ve ikame edileceğidir. Modern/postmodern paradigmanın kavramsal ve kurumsal hegemonyasının içine doğan kuşaklar, bu paradigmanın dışına nasıl çıkacaklar? İslâm'ı manevi bir tatmin vasıtası ve/veya ulusal bütünlüğü sağlayan tutkal şeklinde tanıyan bu kuşaklar, mübarek İslâm'ın cihanşümül perspektifine nasıl aşına olacak? Epistemolojik bağımlılıkla malul zihinler İslâm'ın özgün diline vukufiyet kesbedebilecek mi? Bir yanda muhayyile-müfekkire hiyerarşisinin ilham verdiği duygu-düşünce/din-felsefe/vahiy-akıl gerilimi diğer yanda ise seküler-ırkçı-pozitivist-sömürgeci bilgiyle teçhiz edilmiş modern paradigmanın dayattığı *scientist* (bilimci)-panteist perspektif... Şayet İslâm'ı manevi bir tatmin vasıtası ve/veya ulusal kültürün etkili bir bileşeni olarak anlamaya-yaşamaya devam edersek haysiyetli bir yarına uyanmamız mümkün olmayacak. Unutmamak gerekiyor ki modern/postmodern paradigma uzlaşmacı/uyumlu/ mistik/batını/esnek/akışkan bir İslâm'dan rahatsız değildir. Hatta emellerine ulaşmak için böyle bir İslâm'a muhtaçtır. Lakin epistemolojik bağımsızlık iddiasında bulunan, global sömürü düzeninin tekerine çomak sokan, cari statükoyu sarsan, yeni bir model öneren, kapitalist-emperyalist-Siyonist-sömürgeci gerçeğe razı olmayan İslâm'ı ise (Gazze-Lübnan-Yemen-İran örneğinde görüleceği üzere) kriminalize ve terörize ederek boğmaya çalışır.

Tam bu noktada vaaz ile fikir arasındaki farkı belirginleştirip yeni bir yol haritasının inşasına dönük eylemliliği öne çıkarmak gerekmektedir.

Vaaz; öğüt-nasihat-kalbi yumuşatan/hayırlı işleri çoğaltmaya dönük çaba şeklinde tanımlanabilir. Yüce Kur'ân da kendisini mevize olarak niteler ki vaazla aynı köktendir. İbn Rüşd ilahi vahyin hem avama hem diyalektik (cedelci) taifeye hem de filozof hekimler sınıfına hitap ettiğine işaret eder. Vaazın hidayet, rahmet olduğuna dair beyanlar yüce Kur'ân'da zikredilir. Anlıyoruz ki Kur'ân'ın dikkat çektiği vaaz bir yandan sadra şifa veren öğüt-nasihat iken diğer yandan zıkr (hatırlama) ve hidayetle bağlantılıdır. Vaaz, kulağın aktif, merkezde olduğu bir iletişim ortamına işaret eder. İşitme ve itaat arasında kurulan ilişkiye dikkat edildiğinde dinleme eyleminin ehemmiyeti daha da belirginleşir. İşitmenin ardından isyan da gelebilir. Nitekim yüce Kur'ân hem *"işittik ve itaat ettik"* diyenlere hem de *"işittik ve isyan ettik"* diyenlere dikkat çeker. Bu bağlamda dinleme eyleminin anlama-kavrama-içselleştirme ile güçlü bir bağının olduğu söylenebilir. Görmenin değil de işitmenin "itaat ve isyan"la yan yana anılması kayda değerdir. "Gördük ve itaat ettik." değil "İşittik ve itaat ettik."

Demek ki itaat ve isyan, duyma/işitme sonrasında belirginleşen bir eylemdir. Elbette ki buradaki işitme (yalnızca) fiziksel boyutla ilgili değildir. Kulak-ses ve sesi ileten ortam/şartlar bağlamında anatomik-fizyolojik bir bağlama indirgenemeyecek bir eylemden bahsediyoruz. Nitekim yine yüce Kur'ân'ın beyanıyla gözü olup ta görmeyen kulağı olup ta duymayanların olduğunu öğreniyoruz. Buradaki görme ve duyma fiziksel olmanın ötesinde manaya taalluk eden bir boyuta sahiptir. *"Gözler değil sinelerdeki kalpler kör olur!"* yüce beyanından da anlaşılacağı üzere kalbin kavrama yeteneğinin pörsümesi insan için büyük bir felakettir. Vaaz, dinleme/işitme eylemiyle iç içe geçen bir fiil olduğundan dinleyicinin kalbinin yumuşaması mümkün olabileceği gibi katılaşmasına da yol

açabilir. Yüce Kur'ân hakikati ayan beyan ortaya koyarak batılı (sahte olanı) deşifre eder. Böylece hak ile batıl arasındaki büyük fark belirginleşir.

Vaaz, vaizin dilinde yeni bir içerik kazanarak muhataba ulaşır. Vaiz, vaaz esnasında çeşitli yol ve yöntemlerle dinleyicileri etkilemeye çalışır. Gerek hitabet kabiliyeti gerekse vaazını destekleyici olarak seçtiği argümanlar vaazın içeriğine dair farkındalığı artırabileceği gibi azaltabilir de. Vaazın etkisi vaizin üslubu-tutumu-tavır-tarzıyla yakından alakalıdır. Merhum Muhammet İkbâl mahalle mescidinde kıldığı Cuma namazından sonra yazdığı bir şiirinde "Vaizin vaazı Allah'ı, Cibril'i ve peygamberi dehşete düşürdü." demek zorunda kalmıştır. Öyle vaizler vardır ki Yüce Kur'ân'ın dinamik doğasını âdeta felç etmekte, muhatabını düşüncesizleştirerek pasif-edilgin bir pozisyona ikna etmekte, büyük bir sefihleşmenin faili olabilmektedir. Terside doğrudur. Muhatabının kalbine ferahlık veren vaizler de vardır.

Söyleyenin aktif, dinleyenin pasif olduğu durumlarda (ki çoğu vaaz böyledir hatta vaazın doğası böyledir) etki sınırlıdır. Vaizin popülaritesi yüksekse her söylediğinde bir hikmet arama sorunu ortaya çıkar ki, bu durum vaazı tehlikeli bir noktaya götürür. Gelenekten miras aldığımız şifahi bilgilenme alışkanlığı anlatıcının söylediklerini teşrih masasına yatıracak bir duyarlılığın gelişmesine imkân vermemiştir. Gerek seküler gerekse dindar vaizler bunu bildiği için söylemlerini olabildiğince muğlak-ağdalı bir dille tezyin etmekte, böylece muhatabını efsunlamayı (zihinsel kabiliyetlerini felç etmeyi) başarabilmektedir. Sorgulayıcı-meydan okuyucu-eleştirel-dinamik Kur'ân beyanı vaizlerin elinde âdeta müsekkîn (uyuşturucu) hâlini almaktadır.

Bu noktada dinleyicinin dikkatine-uyanıklığına odaklanmak gerek. Vaizler karşılarında yüce Kur'ân'ın dinamik-eleştirel-meydanokuyandıyalektik-putkırıcı-hikemi-irfani doğasından habersiz/meraksız/ilgisiz bir topluluk olduğunu biliyor ve görüyor. Beyni-kalbi modern/post-modern klişelerle dağlanmış, dikkati aşınmış, kulakları (işitme-duyma-kavrama-anlama melekeleri) zayıflamış ve bu nedenle tenkit kabiliyeti pörsümüş kalabalıkları alıklaştırmak-ayartmak-baştan çıkarmak-manipüle etmek

kolaydır. Dijital kültürün hegemonyası ile birlikte ekran vaizleri/guruları aracılığıyla kamuoyunun duyarğaları daha da örselenmiştir. Mübarek İslâm'ın inkılabi doğasını bayağılaştırarak abartılı hoşgörü diliyle Hint mistisizmi/Zen Budizm'i esinli bir muhtevayı pazarlayan "dindar vaizler" ile seküler-profan-ladini perspektifi mutlak hakikatmiş gibi sunmaya çalışan "ekran guruları" arasında sıkışmış bir toplumsal gerçekliğimiz var artık. Buna bir de ulus devlet realitesinin mütecanis-homojen toplum yaratma projelerini eklediğimizde ortaya bilinci kötürümleş/tiril/miş bir kamuoyu gerçekliği çıkıyor.

GERÇEKLİK VE CARİ VAAZ DİLİ

Türkiye'de cari vaaz dili İslâm'ın ruhuna uygun iktisadi, içtimai, siyasi, hukuki ve akademik gerçekliğin inşasına hizmet etmiyor ne yazık ki... Derinlikten yoksun, hikemi-irfani perspektif zafiyetiyle malul bu dil cephe siyasetine malzeme devşiren, toplumsal dokuyu hizip/parti/klik merkezli parçalayan, emperyalist-Siyonist-sömürgeci-kapitalist mevcudiyetle mücadeleyi önemsemeyen (bilakis uyumlu-uzlaşmacı yaşamayı salık veren), sadece iyi insan-iyi vatandaş olmanın faziletlerine odaklanan, ulus devlet realizmiyle barışık bir mahiyette tezahür ediyor. Modernleşme tecrübemiz İslâm'ın aziz kavramlarının pastörize edilmesine (özgün anlam dairesinden soyutlanıp modern paradigmayla uyumlu hâle getirilmesine) hizmet etti. Yaklaşık dört asırdır ilmî/entelektüel zafiyetle malul bir vaziyetteyiz. Askerî mağlubiyetlerle başlayan modernleşme adımlarımız hâlâ askerî-sınai kompleksin geliştirilmesi amacına matuf şekilde ilerliyor. Güçlü-etkili silahlara sahip olduğumuzda her şeyin hallolacağına inanan hayli sorunlu bir yaklaşım geliştirdik. Oysa Osmanlı aydın-bürokrat havzası askerî-sınai kompleksi geliştirmek için ne kadar büyük adımlar attıysa imparatorluk o kadar hızlı parçalandı. Gösterişli silahların Osmanlı ordusuna hiçbir katkısı olmadı. Bu süreçten en kârlı çıkanlar silah şirketleri ve onların rüşvetleriyle köşeyi dönen birkaç imparatorluk bürokrati oldu. Hâlbuki sorun daha derinlerdeydi. Meraksızlık ve bu meraksızlığın semirttiği vaaz dili ilmî/entelektüel çabayı önemsemeyen bir yaklaşıma öncülük etti. Sultanların işine geliyordu bu vaaz

dili. Çünkü onların iktidarı tebaanın/reayanın itaatiyle mümkündü ve bu itaati de vaizler sağlıyordu. Hemen yanı başında (Avrupa'da) tarihin en büyük kırılmalarından biri yaşanırken Osmanlı seçkinleri olup bitenlerden habersizdi. Protestanlığı destekleyerek Avrupa içi mezhep geriliminden yararlanmayı hesap ediyorlardı. Oysaki destekledikleri Protestanlık iki asır sonra kendi felaketleri olacaktı.

İmparatorluğun vaizleri halkı (savaşçılıktan başka bir şey düşünmesinler diye) cenknamelele oyalarken, Yahudi ve Hıristiyanlar ticareti ele geçirdiler. İspanya'dan kovulan Yahudileri, Selanik, Bursa, İstanbul, İzmir, Edirne gibi kritik şehirlere yerleştiren Osmanlı, ticari hayatın Müslümanların aleyhine gelişmesine kayıtsız kaldı. Peki neden? Yüce Kur'an "Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin!" demesine rağmen neden? Son Elçi (s.a.v.) Medine'ye hicret ettikten hemen sonra ticari bağımsızlık adımı olarak kendi pazarını kurmasına rağmen neden? Dönemin uleması Yahudi ve Hıristiyanlara imtiyaz tanıyan bu büyük ihanete nasıl izin verdi? Çok değil, geldiklerinden iki asır sonra Osmanlı ticaretini ele geçirip sarayı parmağında oynatacak yetkinliğe erişti Judeo-Hıristiyan ittifakı...

Kimi tarihçiler Anadolu'nun Müslüman ahalsinin ticareti sevmediği, basit gördüğü, savaşçı yücelttiği için Yahudi ve Hıristiyanların öne çıktığını söyler. Oysa şayet Osmanlı seçkinleri isteselerdi Anadolu Müslümanlarının da ticarete meyletmesini temin edebilirlerdi. Bu basit bir talim-terbiye ile (nebevi geleneğin ticari bağımsızlığa verdiği öneme dikkat çeken vaazlarla) çözülebilecek bir sorundu. Ancak sultanlara savaşçı lazımdı. Çünkü ganimet en iyi gelirdi. Ticarete gerek yoktu; ticaret yaparak on yılda kazanacağını birkaç gün ya da ay süren savaşta elde ediyordu. Tarihin nereye doğru aktığını göremeyen bir devlet idaresi halkına esenlik bahşedemez.

FİKİR DİLİNİN GEREKLİLİĞİ

Vaaz dili büyük kalabalıklar için etkilidir. Lakin toplumların selameti sadece vaaz diliyle teminat altına alınamaz. Esaslı bir "fikir dili"ne de ihtiyaç vardır. Fikir, bilginin organize edilmiş/örgütlenmiş hâlidir. Vaazdan farklı olarak sistemli, bütünlüklü, başı sonu belli, metotlu

ve en önemlisi de iç tutarlılığa sahip (kendine mahsus kavramları olan) yapıdır. Fikir, bilgiye dayanır. Bilgiye yaslanmayan fikir olmayacağı gibi yorum yapabilmenin şartı da fikir sahibi olmaktır. İslâm noktainazarından bilgi, insan-insan, insan-tabiat ve insan-Allah ilişkisinin kemaline mesnet teşkil eden sıfattır. Kaynağı ise ilahi vahiy ve nebevi pratiktir. Bu iki kaynağın belirlediği sınırlar ahlaki mutlaklardır. Bu kaynaklardan ilham alarak teşekkül eden fikir, şekillendiği dönemin (iktisadi, içtimai, siyasi, hukuki vs.) izlerini taşır. Bu yönüyle kendisinden sonraki nesiller için mutlak referans değildir. Fakat insan aklının işleyiş biçimi, meselelerin ele alınış tarzı, istinbat yöntemleri, eleştiri süzgeci gibi çeşitli noktalarda istifadeye medar olabilecek bir kaynak işlevi görebilir. Gelenek, gelene yapılan eklemenin sonucunda ortaya çıkan bütünlüklü, istikrarlı ve süreklilik arz eden bir yapı olarak bu perspektifin sonucudur. İlahi vahiy bilgisi ve nübüvvet pratiği ahlaki mutlak olmaları bakımından ana çerçeveyi çizmiş, genel ilkeleri belirlemiştir. Bu yönüyle her çağda kendisinden ilham alınmaya müsaittir. Başka bir ifadeyle zaman ve mekân üstüdür. Yukarıda sözünü ettiğimiz fikir dilinin inşası için bu iki kaynağın rehberliği şarttır. Bunlardan birinin dışarıda tutulması o fikrin daha baştan malul olduğuna delalet eder.

Fikir dili, vaazdan farklı olarak, şifahi boyutunun yanında yazılı metin olarak ta tebarüz eder. Yazıya geçirilmesi metnin iç tutarlılığı, sistematikliği, kavramsal ana omurgası gibi hususların yapı bakımından sağlamlığını test etmek için bir imkân sunar. Vaazda belli bir sistematiklik aranmasına gerek yoktur. Muhatabın dikkatini canlı tutmak ve/veya anlatılan olayı etkili kılmak için yer yer bağlam dışına da çıkılarak birtakım ilaveler-yönlendirmeler yapılabilirken, fikir dilinde bu mümkün değildir. Ele alınan konu hakkında tutarlı, bütünlüklü, sistemli bir çalışma yapmak lazım gelir. Bu bakımdan fikir daha meşakkatli ve uzun erimli bir sürecin sonucudur. Örneğin İslâm'ın ruhuna uygun bir iktisat teorisi için ilahi vahyin ve nebevi pratiğin ahlaki mutlak olarak belirlediği sınırlardan haberdar olmak, o sınırların uygulamaya geçirilebilmesi için ilgili çağın şartlarını bilmek gerekir. Akabinde ise ahlaki mutlağın sınırlarına riayet eden bir iktisat fikriyatı gerekir.

Bu fikriyatın inşası için ilgili dönemin iktisat literatürüne vâkıf olmak, yani iş, emek, üretim, alışveriş, mal/meta, pazar, dağıtım, değişim aracı vb. ticaret olgularının mahiyeti ve keyfiyetine vukufiyet kesbetmek, bunların içini İslâm'ın ahlaki mutlaklarıyla doldurmak gibi hayli yoğun çaba gerek. Demek ki "fikir dili" bir düzen oluşturmaya matuftur. İktisatla ilgili verdiğimiz örneği siyaset, hukuk, mimari gibi farklı alanlara teşmil edebiliriz. Burada aslolan ahlaki mutlağı temsil eden kaynaklarımıza (ilahî vahiy bilgisine ve nübüvvet pratiğine) sadık kalmaktır.

İslâm dünyası toplumlarında vaaz diline aşına-teşne bir sosyal gerçeklik söz konusu ne yazık ki... Yazık ki diyorum çünkü bu ülkelerde, Türkiye örneğinde de yakinen müşahede edileceği üzere, vaaz dili toplumsal bünyenin edilgin, pısrık, pasif yığımlara dönüşmesine hizmet ediyor. Yüce Kur'an'ın dinamik, inkılabî doğasından bihaber kalabalıklar yetişiyor. İslâm manevî tatmin vasıtasına indirgenerek Hint-Asya havzalarının içrek, ezoterik, batını putçuluklarıyla sentezlenmeye çalışılıyor. İlahî vahiy bilgisinden esinlenen fikriyat inşasına kötü gözle bakılıyor. Geçmiş dönem ulemasının ürettikleri neredeyse kutsal metin muamelesi görerek tenkit/eleştiri süzgecinden geçirilmeden kanıksanıyor. İctihadi çabaya kıymet verilmiyor. Dinleyiciye sorumluluk yüklemeyen, bir tür manevî rahatlama seansına dönüşen vaazlar çok ciddi talep görüyor. Vaaza aşına zihinler fikirle karşılaştığında ya onu entelektüel gevezelik diye niteleyip itibarsızlaştırıyor ya da alışageldikleri kafa konforunu bozacağı endişesiyle şüpheli yaklaşıyor. Her iki durumda da toplumsal bünyenin fikir hayatı doğurganlığını yitiriyor. Yüce İslâm'ın akıl-duygu/ruh-beden/dünya-ahiret/fizik-metafizik/madde-mana ayrımına pirim vermediği, bilakis bunları birbirinin mütemmim cüzü olduğunu beyan ettiği gerçeğine kayıtsızlık ilmî/entelektüel inkişafa mâni oluyor.

Fikir organize edilmiş bilgidir dedik. O vakit tefekkür eylemi de bilgiye bağlı olmak zorundadır. Duyu algılarımız aracılığıyla edindiğimiz bilgileri hafızaya kaydeder sonra oradan çağırarak ilişkilendirme/örgütlenme işlemini gerçek-

leştiririz. Bu ilişkilendirme her zaman sahih bir muhtevada gerçekleşmez. Çünkü hafızamızda milyonlarca veri vardır ve bunların birbiriyle ilişkilendirilmesi, şayet bir sabite yoksa gayr-ı sahih olabilir. Hafızadaki verilerin yanlış ilişkilendirilmesi sonucu ortaya saçma sonuçlar çıka/bili/r. Muhayyile gücümüz sayesinde varlığı imkânsız varlıkları hayal edebiliriz. Örneğin "at kafalı insan" ya da "kuş kafalı fil" gibi... Bu durum insan zihninin her zaman doğru irtibatlar kuramayacağını, kimi zaman saçmalayacağını da gösterir. Hafızaya kaydettiğimiz verilerin nesnesiyle uyumlu olması gerekir. Nesnesiyle uyumlu bilgiye doğru, uyumsuz bilgiye yanlış deriz. Örneğin kalem elma diye kodlamışsam, hafızamdaki bilgi, nesnesiyle uyumlu olmadığı için yanlıştır. Akıl nefse bağlı (nefisle iç içe/içkin) olduğu için hiçbir zaman bağımsızlık iddiasında bulunamaz. Bu bağlamda "bağımsız akıl" iddiası safsatadır. Çünkü nefse bağ/ım/lı akıl duygular tarafından kuşatılmış demektir. Öfke, şehvet, hırs, tamah, tutku gibi onlarca duyguyla yan yana bulunan aklın bağımsızlık iddiasında bulunması mümkün değildir. Bu zaviyeden olmak üzere objektiflik muhaldir. İnsan objektif olamaz. Zira objektiflik, gerçeği olduğu gibi yansıtan, hissi olmayan, his karıştırılmamış, tarafsız yaklaşımı ifade sadedinde kullanılır ki böyle bir durum (insan için) mümkün değildir. Akıl-duygu arasında birinin diğerinden mutlak bağımsızlığı diye bir şey söz konusu değildir. Akletme eylemi duyguların dayatmalarına direnmeyi içerir lakin o duygulardan hâli değildir. Duyguların tasallutuna direnen akıl, irade olarak adlandırılır. Demek ki irade aklın pratik işlevidir. Tercih yapma anlamında irade, insan olmanın şartıdır. İradenin kaviliği için gerekli olan en önemli vasıta bilgi, bu bilginin çıktısı ise teyakkuzdur. Mümin müteyakkızdır. Aynı delikten iki defa ısırılmaması bunun sonucudur. Teyakkuzu kavi kılan da bilgidir. İlahî vahiy bilgisi ve nübüvvet pratiği ahlaki mutlağı temsil ettikleri için aklın pratik işlevi olan iradenin istikametini tayin eder. İrade ahlaki mutlağa bağlandığı andan itibaren yapacağı tercihlerde hayır üzeredir. İnsan, istemesi hâlinde meleklerin gıpta edeceği makama erişebileceği gibi şeytanın iğrendiği bir seviyeye de inebilir. Tercih yapabiliyor olmasının doğal sonucudur bu. Demek ki tercihlerimiz değer yüklüdür.

SOSYAL GERÇEKLİK, HAKİKAT TELAKKİSİ VE FİKİR DİLİNE İLTİCA

Fiil faille ne yapar? Bu sorunun cevabı fiil faili “yapar” olabilir. Ya daha insan ya da daha az insan yapar. Eylemlerimiz gayemizin ne olduğuna dair izler taşır. İnsan neyin peşinden koşuyorsa odur. İsteklerimiz düşüncelerimizin istikametine belirler. Düşünceler ise eylemlerin... Her eylem “oluş”a katkı sağlar. İnsan sadece yaptıklarıyla değil yapmadıklarıyla da “olur”. Çünkü eylem sadece hareketle ilişkili bir olgu değildir. Hareketsizlik de bir eylemdir. Cihada katılanla katılmayan bir değildir. Katılan hareketli katılmayan sakin gibi görünür ancak aslında her ikisi de eylem hâlinindedir. Bu fiiller ahlaki yanımızı inşa eder. Ahlak, yaratılış, huy, tabiat manalarında insana mahsus fiilleri ifade sadesinde öne çıkan bir kavramdır. Birini ahlaki ya da ahlaksız olarak nitelemek ancak ve ancak o kişinin eylemlerine bakarak mümkündür. Fiillerin ahlaki ya da ahlaksız olduğunun tespitini ise ilahi vahiy bilgisi ve nübüvvet pratiğinden esinle yaparız.

Hakikat tektir. Ona giden yollar çok olabilir... Ki mezhep, tarikat, şeriat hepsinde yol manası içkindir. Din de tektir ve yüce Kur’ân’ın beyanıyla o din İslâm’dır. İslâm’ı dinlerden bir din, beyan ettiği hakikati başka hakikatler içinde bir hakikat olarak telakki eden tüm yaklaşımlar merduttur. İslâm yegâne hak dindir. Diğerlerinin bazı hakikat kısıntıları içermesi onların da hak olduğu anlamına gelmez. İslâm, neyin hak, neyin batıl olduğuna karar vermemizi sağlayacak yegâne istinatgâhtır. Hakikat anlayışı bir bilgi sisteminden esinlenir. O bilginin renk verdiği fikir ve bu fikirden sadır olan yorumlar vardır. Bilgi, fikir ve yorum arasında birini diğerinden ayırmanın mümkün olmadığı zorunlu bir ilişki söz konusudur. Hakikat anlayışı bir şemsiyeyse şayet bilgi, fikir ve yorum o şemsiyenin altındadır. Bu anlayışın insan, tabiat, tarih, zaman, mekân, şehir vb. tasavvuru ve telakkisi vardır. Bu tasavvur ve telakki “gerekçelendirilmiş” bilgiyle inşa edilmiştir. Yani fikir diliyle... Anlıyoruz ki fikir dili “gerekçelendirilmiş” bilgiye yaslanır. Yukarıda bu dilin inşasının zahmetli olduğunu söylerken kastettiğimiz tam da buydu. Hakikat anlayışı şemsiyesinin altında bilgi, fikir ve yorum kümelerinin olduğunu söylemiştik. Bu kümelerin iktisadi, içtimai, siyasi, hukuki, akademik, mimari vs. tüm çıktılarını birden ise sosyal gerçeklik denir. Demek ki hangi toplum-

da olursa olsun cari sosyal gerçekliğe bakarak o toplumun hakikat telakkisi hakkında fikir edinilebilir. Hiçbir sosyal gerçeklik nötr değildir. Değer yüklüdür ve bu değer onun hakikat anlayışından ilham alır.

Müslümanların fikir diline iltica etmeleri zorunludur. İnançlarının renk verdiği sosyal gerçekliği ancak bu şekilde inşa ve ikame edebilirler. Vaaz diliyle yetinmeye devam etmeleri hâlinde belki iyi insan-iyi vatandaş olabilirler lakin cari statükonun sınırlarını aşacak bir dikkate ve duyarlılığa sahip olamazlar. Sömürgeci-emperyalist-Siyonist-kapitalist tahakkümle yüzleşemezler. Çünkü bu tahakküm oldukça güçlü bir entelektüel zemine yaslanıyor. Küresel iddialarla öne çıkıyor. Vaaz diline teşne toplumların bilgiyi örgütleme, sistemli, uzun erimli ve metotlu çalışma kabiliyetlerinin zayıf olduğunu biliyor. Bu nedenle İslâm dünyası toplumlarında mütefekkirleri değil vaizleri öne çıkarıyor. Yakın dönemde Türkiye’nin başına bela olan Fetullah Gülen’in etkili bir vaiz olduğu, bu sayede Türkiye kamuoyunu yıllarca efsunladığı, büyük kalabalıklara vaziyet ettiği, yüce İslâm’ın inkılabı doğasını vulgarize ederek emperyalist-Siyonist paktın rızasına uygun bir “din dili”nin inşasına katkı sunduğu gerçeği bu tespitimizin delilidir. Şayet Türkiye toplumu vaaz diline değil de fikir diline aşına olsaydı bu hareketin batını, işraki ve mistik öğretisini ve emperyalist-Siyonist ittifakın kullanışlı aparatı olduğu gerçeğini fark edebilecekti. Lakin toplumsal bünye sömürülmeye elverişli olduğu için bunu fark edemedi. Her ne kadar Fetullahçılık bertaraf edilse de miras bıraktığı din dili hâlâ caridir ve toplumsal bünye başka vaizler eliyle uyuşturulmaya devam etmektedir. 1952’de dâhil olduğumuz NATO konsepti bu uyuşturan vaaz dilinden ziyadesiyle hoşnuttur. Tahkim ve terviç edilmesi için elinden geleni yapmaktadır. Aksa Tufanı, sistemli, metotlu, örgütlü çalışan, fikrî zemini güçlü yapıların/hareketlerin/toplumların kendilerine dayatılan gerçekliğe nasıl meydan okuduğunu, emperyalist-Siyonist-sömürgeci tahakkümle nasıl cesurca yüzleştiğini/hesaplaştığını; bilgiye ilgisiz, meraksız, uzlaşmacı, statükocu, örgütsüz, fikirsiz/ideolojisiz toplumların ise büyük bir utanç ve acizyet içinde olup bitenleri nasıl izlediğini gösterdi, göstermeye devam ediyor.